

GASSAL

- Bir Ölüm Etnografisi Çalışması-

Adem SAĞIR - Zeynep AKTAŞ

Bu kitabın yayın hakkı PHOENİX YAYINEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyala-namaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Gassal

Bir Ölüm Etnografisi Çalışması

Yazar: Adem Sağır, Zeynep Aktaş

Editör: Ertan Akkaş

Kapak ve Sayfa düzeni: Buse Dilara Dirim

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

Nisan 2022, Ankara

ISBN No: 978-605-7789-30-3

Phoenix Yayınevi - Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 11003

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.phoenixyayinevi.com>

Baskı:

Ankamat Matbaacılık Sanayi Tic.Limited Şirketi

Sertifika No: 46700

1344. Cadde No: 60

İvedik Organize Sanayi Bölgesi

Yenimahalle – ANKARA

Tel: (0.312) 394 54 94 – 95

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Âdem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1Kızılay-Ankara

Tel: 0 (312) 419 97 81 pbx

Faks: 0 (312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

GASSAL

- Bir Ölüm Etnografisi Çalışması -

Unuttuđumuz toprak kokusu yine burnumuzda. Allah'a emanet ettiğimiz insanların kokusu sindi toprağa. Yalnız sevdiğimiz insanları değil, onların anılarını, gelecek hayallerini ve özlemlerini de vakitsiz gömüyoruz. Her gidenle azalıyoruz, her gidene yanıyor içimiz. Her giden, bir parça sıcaklığı da alıp götürüyor bizden. Yüreklerimiz üşüyor (...) Yalnızlığımız artıyor (...) Geleceđe ait hesaplarımız bozuluyor. Planlarımız rafa kalkıyor (Hüseyin Karataş).

Bu kitap zamansız kaybettiğimiz güzel Adam *Hüseyin KARATAŞ*'ın hatırasına ithaf edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
Bu Çalışma Ne Yaptı?	18
Hangi Ölü Beden?	24
Çalışmanın Sorunsalı	30
Neden Gassal?	34
Araştırmanın Organizasyon Yapısı	38
Cenaze Hizmetinin Verilme Biçimi	41
Zincirlikuyu Gasilhanesi.....	42
Kozlu Gasilhanesi	45
Küçükçekmece Gasilhanesi	47
Karacaahmet Gasilhanesi.....	49
Görüşmelerdeki Satır Başları.....	50
İhale Süreçlerine Yönelik Yapılan Görüşmeler	50
Araştırmanın Yöntemi	52
Ölüm Etnografisi	53
Katılımcı Grubunun Organize Edilmesi.....	58
Sahaya Dahil Olma Süreci	58
Etnografik Araştırma Yapmanın Zorlukları.....	60

BİRİNCİ BÖLÜM: “ÇALIŞMA”YI KİMLİKLENDİRME

1.1. Başlangıç	61
1.2. Kimliği Konuşmak	63
1.3. Kimliğin İnşasında Çalışma	73
1.4. “Çalışma” Kimliğinde Bir Tartışma Gündemi Yabancılaşma ..	81

İKİNCİ BÖLÜM: GASSAL

2.1. Gelenekselden Moderne Gassal	89
Gassallık Nasıl Bir İş?	91
Gassalın Gözü	99
2.2. Meslek Bir Varolma Biçimi Olabilir mi?.....	105
Dini Bir Vazife Olarak Gassallık: Vedaya Hazırlık	106
İki Dünya Arasında: Arafta Gassallık	113
Erkekten Uzakta Kadın İşi Olarak Gassallık	117
Mahremiyetin Koruyucusu Olarak Gassal	119
Gassallık: Para ile Yapılacak İş mi?	122
Olağan/Olağanüstü Bir İş Olarak Gassallık	128
2.3. Gassal Ölü Bedeni Nasıl Tanımlar?	132
2.4. Çalışma Koşullarıyla İlgili Betimlemeler	138
“Evi” Gasilhaneye Taşımak	143
Çapraz İlişkilerle Yürütülen Bir İş	146
Sayısallaştırılan Bir İş Alanı	148
Kalp Katılığı mı? İşin Standartlaşması mı?	150
Taşeronluk Her İş Yapmak mı?	153
Gösteri Dünyasının Aktörü	156
2.5. Gassal’ın Zaman İçindeki Yolculuğu	157
Ölü Bedenle Karşılaşmalar: Alışmak	158
Ölü Bedeni Tanıma Pratiklerindeki Değişiklikler	163
Değişen Durumlar: Yer Değiştirmeler	166
Önceki İşe Atıflar	169
Zamansal Yoğunlaşmanın Bir Çıktısı: Hız Kazanma	170
2.6. Belediyenin Hizmet Sunumunda Sahne Performansları.....	174
Ölü Bedenin Yolculuğu	176
Bir Organizatör Olarak Gassal	179
2.7. Duyusal Alanın Organizatörü Olarak Belediye	184
Müşteri Memnuniyetiyle Çerçvelenen Bir Ölü Beden mi?..	186
Gassal: Denetim, Kontrol ve Standartlaşmanın Neresinde? .	195
2.8. Gassalla Bakmak: İçeriden ve Dışarıdan.....	200
Ölü Yıkayıcısı Değil Gassal	206
2.9. Çalışırken Karşılaşılan Sorunlar	213

Kültür ve Geleneksel Uygulamalar Karşısında Belediyenin Tutumu.....	219
Ölü Bedenden Alıntılar.....	227
2.10. Ölüme Karşı Alınan Tavırların Zaman İçindeki Yolculuğu ..	231
Gassalın Ölüme Karşı Bakış Açısı	231
Gassalın Ölü Bedenin Yakınlarına Karşı Bakış Açısı	235
İsimsiz ve Yüzü Olmayan Ölü Bedenler	240
SONUÇ.....	243
KAYNAKÇA.....	259

ÖNSÖZ

Bu kitapta mekândan, ölmeden, ölümlerden, ölümden ve ölü bedenden bahsedilmektedir. Çünkü hayat ölümlle birlikte vardır ve ölümü yaratan şey de hayatın kendisidir. Dolayısıyla yaşamda, ölümlle var oluş ve yok oluş üzerinden ortaya koyulan bir zıtlık vardır. Bu kitap çalışmasında bahsi geçen bu zıtlığın içinde ölü bedenle doğrudan ilişkili olan ölü beden yıkayıcısı halk arasında yaygın kullanımıyla “gassal” anlatılmıştır. Metaforik olarak anlatmak gerekirse bu kitap çalışması, ölümlün içinden geçmiştir. Geçerken de yolda bir yığın ayak izini takip ederek yola kalıcı ayak izleri bırakmıştır.

Bu kitap çalışması tamamlandığında Covid-19 pandemisi nedeniyle hayatını kaybeden/ölen kişi sayısı Türkiye’de 100 bine yaklaşmıştı ve günlük ortalama ölüm sayısı iniş-çıkışlarla devam etmekteydi. Pandemi başladığında Covid-19’un toplumsal hayatı ve alışkanlıkları değiştireceğine dair çok sayıda yazı yazıldı. Dünyada ve Türkiye’de süreci tartışan yazılar hastalığın her şeyi değiştireceğini öngörmüş olsa da bugün baktığımızda hiçbir şeyin değişmediğini söylememiz mümkündür. Bu durumu en sarsıcı biçimde insanların ölüme karşı takındıkları tavrın, modern görünümlü olmasıyla hissediyoruz. Ölümlün sıradanlaşması, sayısallaştırılması ve gündelik hayatta yemek yemek gibi bir rutine dönüşmesi bu hissi bize yaşatan temel unsurlardır. Erich Fromm *Sağlıklı Toplum* (2014) isimli çalışmasında “19. yüzyılda sorun Tanrının ölmüş olmasıydı, 20. yüzyılda sorun insanın ölmüş olmasıdır” der. Bu kitapta Fromm’a bir ekleme yapma ihtiyacı doğar: Pandemiyle birlikte

ölümün kendisi “ölmüş”tür. Büyük bir yok oluşa doğru uçurumdan aşağıya düşerken elimizde zillerle çılgınca koşuyoruz. Koşarken kaybettiklerimizi, ölümlerimizi ve onlarla yaşadıklarımızı da arkamızdan sürüklüyoruz. Doğduğumuz günden beri ölmek için yaşıyoruz, yaşadığımız için de yaptığımız her türlü yaratımla ölüme meydan okuyoruz. Kuşkusuz ölüme dair konuşmak dünyanın en zor işlerinden birisidir. Öte yandan bu kitap çalışması sadece ölüme yönelik bir metin değil, ölümü “iş(work)”e dönüştüren bir meslek formunun betimlenmesini içermektedir. Böylece iki zor işi kendisine gündem edinmiş bir kitabı elinizde tutmaktasınız.

Bu kitap, gassalın ölümlerle geliştirdiği ilişkileri anlatıyor. Kitabın hikayesi oldukça eskiye dayanıyor. Beş yıl gibi uzun bir zaman diliminde gerçekleştirilen etnografik bir saha çalışması ve okumaların sonucunda ortaya çıkan bu kitap, ölüme dair yeni bir gündem başlığı açıyor. Belediyelerin *en popüler* hizmetlerinden biri olan cenaze hizmetlerini ölü beden yönetimi kavramsallaştırmasının bir alt gündemi olarak ele alan bu kitap, ölümün nasıl metalaştığını ve gündelik hayatta nasıl sıradanlaştığını anlatıyor. Türkiye’de sıklıkla dini çerçevenin sınırları içerisinde konuşulan “ölüm” ü, “ölüm metalaşması” kavramıyla sosyolojinin gündemine dahil etmeyi önemli bir katkı olarak düşünmek gerekir. Kitap, bu haliyle gassalı konuşurmuştur, çünkü gassal belediye bünyesinde “sahne arkası”nda ölüm işinin en büyük yükünü üstlenmektedir. Görünmeyen emeğiyle ve esnek tutulan iş tanımıyla, toplumsal alanda mesleki damgasıyla ve yaptığı işin kirli kabul edilmesiyle gassal bizim için bu kitabın başkahramanı olmuştur. Gassal, yeri geldiğinde hem manevi danışman hem ebeveyn hem psikolog hem yas terapisti hem din insanıdır. Çok boyutlu “iş” tanımıyla kendisini nerede konumlandıracağını kestiremeyen gassal için sonuç mesleki yabancılaşmadır.

Kitap için teşekkür etmek istediğimiz insanlar da çok. Özel teşekkürümüz Hüseyin KARATAŞ' adır. Bu kitabın hazırlık aşamasında her zaman birikimlerinden yararlandığımız ve kendisini soğuk bir Nisan (15) gecesi kaybettiğimiz Hüseyin KARATAŞ' a ne kadar teşekkür etsek azdır. Hayatımıza kazandırdıklarıyla ve geride bıraktığı izle akademik çalışmalarımız süresince her daim yanımızda olacak. Ayrıca bize sahanın başlangıcından sonuna kadar her türlü desteği veren İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığı'na bağlı Avrupa ve Anadolu Yakaları Mezarlıklar Müdürlüğü yönetici ve personellerine teşekkür ederiz. Bir diğer özel teşekkürümüz ise hikayelerini bizimle paylaşan ve bu kitabın ana kahramanları olan görüşme yaptığımız bütün gassallardır. Onların açık yüreklilikle sorulara verdikleri yanıtlar bize ışık oldu. Kuşkusuz onlar olmasaydı böyle bir çalışmanın ortaya çıkması mümkün olmazdı. "Ölüm" konusunu sevmeyişi halde kitabı baştan sona okuyup düzeltme sabrı gösteren fahri yazım danışmanımız biricik insan Ferda KÜTÜKÇÜOĞLU'na da ayrıca teşekkür etmemiz gerekir. Ayrıca ailelerimize de teşekkür ederiz. Onlar uzun, yorucu olan saha çalışmaları ve okumalarda en büyük destekçilerimiz oldular. Son olarak sevdiklerimizi ölümsüzleştirdiği ve hayatın değerini bize hissettirdiği için ölüme de teşekkür etmek gerek.

2022 Nisan